

FELSEFİ ELEŞTİRİNİN TEMELLENDİRİLMESİ ÜZERİNE

İsmail SERİN*

Öz: Modern insan eleştiriye, neredeyse hava kadar, su kadar yaşamsal saymaktadır. Daha iyi bir dünyada yaşama isteği, verili olanlarla yetinmemeyi, gelenekleri, yerleşik değerleri sorgulamayı beraberinde getirmektedir. Felsefi eleştiri, sadece belli bir görüşe itiraz etmekle sınırlı bir tutum değildir; o aynı zamanda kendi dayanaklarının sağlamlığı ile de ilgilidir. Bilimlerde sıklıkla karşılaşılan yapıcı ya da olumlu eleştiri, başta felsefe olmak üzere sosyal bilimlerde yıkıcı bir niteliğe bürünmektedir. Felsefi eleştirinin yıkıcılığının nihilizmle sonuçlanmaması için bu eleştiri türünün de yapıcı bir nitelikle donatılması gerekir. Bu çalışmada felsefi eleştirinin normları olabileceği öne sürülmektedir. Bu normlardan en bilinen ve kabul gören üç ilke tespit edilerek bu ilkelerin felsefi eleştirinin temellendirilmesinde oynadıkları rolün gösterilmesi amaçlanmaktadır. Böylelikle felsefenin de tıpkı bilimler gibi siyasal iktidarların hizmetinde olmak yerine, gerçeğin peşinden gidebileceğinin olası olduğu gösterilecektir.

Anahtar Kelimeler: Yıkıcı Eleştiri, Yapıcı Eleştiri, Tutarlılık, Uygunluk, Yeterlilik

ON THE JUSTIFICATION OF PHILOSOPHICAL CRITICISM

Abstract: Modern people consider criticism almost as vital as air or water. The desire to live in a better world means not being content with what is given and questioning traditions and established values. Philosophical criticism is not an attitude limited to objecting to a particular view; it is also about the solidity of its foundations. Constructive or positive criticism, frequently encountered in sciences, takes on a destructive nature in social sciences, especially in philosophy. This type of criticism must also be equipped with a constructive quality for the destructiveness of philosophical criticism not to result in nihilism. In this study, it is argued that philosophical criticism may have norms. It aims to identify the three most well-known and accepted principles among these norms and show their role in justifying philosophical criticism.

* Doç. Dr. | Assoc. Prof. Dr.

Ondokuz Mayıs Üniversitesi, İnsan ve Toplum Bilimleri Fakültesi, Felsefe Bölümü, Türkiye | Ondokuz Mayıs University, Faculty of Humanities and Social Social Sciences, Department of Philosophy, Türkiye
ismail.serin@omu.edu.tr

Orcid Id: 0000-0002-3164-5181

Serin, İ. (2023). Felsefi Eleştirinin Temellendirilmesi Üzerine. *Kilikya Felsefe Dergisi*, (2), 185-192.

Thus, it is likely that philosophy, just like the sciences, can pursue the truth instead of being in the service of political powers.

Keywords: Destructive Criticism, Constructive Criticism, Consistency, Coherency, Adequacy

1. Giriş

Eleştiri filozofun biricik görevi olmasa da ele aldığı görüşlerin az ya da çok eleştiri içermesi kaçınılmazdır. Filozof bir yandan geçmişteki düşünceleri diğer yandan çağının tartışmalarını irdelerken, bu etkinliğinin sonucunda kendi özgül anlayışını oluşturma fırsatı da yakalar. Şu halde eleştirinin, tüm felsefi etkinliklerin doğasını belirlemede yadsınamaz bir öneme sahip olduğu anlaşılıyor. Felsefi eleştirinin, felsefe tartışmaların doğasını belirleyici rolü nedeniyle, temellendirilmesinin olası tüm felsefi görüşlerin kavranmasında ve bu görüşlerin çözümlenmesinde kilit bir rolü olacaktır.

Yirminci yüzyıl başlangıcından günümüze değin giderek baskınlık kazanan felsefi çözümlenmenin belli bir türünde felsefi tartışmanın ana gövdesini mantığın kurallarıyla denetlenen dilin kullanımı oluşturmaktadır. Bu çözümleneci yaklaşımı savunan filozoflar Jaakko Hintikka'nın deyişiyle "sık sık birbirlerinin yöntemlerine yönelik eleştirilerde bulundular." (Hintikka, 1969, s. 3) Ne var ki, çözümleneci felsefedeki bu eleştiriler oldukça dar bir çevreyle sınırlı kalmış, verimsiz ve kısır çekişmelerin arasında kilit felsefi kavramlar üzerine düşünmeyi aksatmıştır. Hintikka, haklı olarak, eleştiri bulgularının paylaşılmasıyla sınırlı kalmayarak eleştirinin kurulduğu kavramların doğasını da sorgulamayı önermektedir:

... bir kimse gereklilik ve olasılık; bilgi, cehalet ve inanç, zorunluluk ve izin vb. gibi felsefi açıdan önemli kavramların analizinde sembolik mantık tekniklerini uygulayacak kadar cesur olduğunda, eleştirilerin yalnızca o kimsenin çözümlenmesinin ayrıntılarına yönelik olmakla kalmayıp biçimsel terimler halinde tam da bu kavramlara dair değerli herhangi bir şey söyleyip söylemediğine yönelmesi muhtemeldir (Hintikka, 1969, s. 3).

Hintikka'nın tutumu, felsefi eleştirinin bir metafelsefe konusu olduğunu düşündürtse de aslında bu aşamada daha çok felsefe tartışmalarının zenginleştirilmesi amacı güdüldüğü görülmektedir. Felsefeyi zenginleştirmek üzere Hintikka'nın biçimsel terimlerin doğasına dair savlarımızı tartışmaya açmayı düşünmesi, çözümleneci felsefede hayati bir öneme sahiptir; ama en az sav kadar önemli olan şey ise, olası bu tartışmaların kaçınılmaz bir biçimde eleştirel bir niteliği olmasıdır. Bir bakıma eleştirinin felsefedeki yerini belirlemek ya da bu eleştirileri dolaşımda tutmak yerine, olası tüm eleştirilerin nitelikleri üzerine düşünmek gereği ortaya çıkmıştır.

Genel anlamıyla eleştirel düşünmeye dair felsefi çözümlenmeler, eleştiri ile felsefe arasındaki ilişkinin doğasını irdelemekten kaçınmaz; felsefi eleştirinin nesnesi her zaman bir felsefe yapıtı olmasa da eleştirel felsefenin her zaman ürünü yine bir felsefe yapıtı olacaktır. "Birincisi bir eleştiri türüdür ve eleştirinin kapsayıcı önceliği açısından çözümlenmelidir; öte yandan eleştirel felsefe, eleştirinin temel bir özellik oluşturduğu belirli bir felsefe türü olarak anlaşılmalıdır." (Kubok, 2017, s. 3) Eleştiri ile felsefe

arasında üç olası ilişki düşünülebilir. Dariusz Kubok'un sıraladığı haliyle felsefe ile eleştirinin özdeş görüldüğü felsefi eleştiri, eleştirinin felsefenin altına konduğu ikinci seçenek ve felsefenin eleştirinin altına konduğu üçüncü seçenek. İkinci seçenekte felsefi etkinliğin sonunda eleştiri ortaya çıkar. Üçüncü seçenekte ise felsefe yapma etkinliğinin kendisi eleştiri haline gelir. Kant'ın felsefesi ve Habermas'ın, eleştiriye felsefe yapmanın tek geçerli yöntemi olarak ele alan sözleri bu bağlamda anlaşılabilir. Bu çalışmada eleştiri ile felsefe arasında kurulabilecek olası üç ilişkiden biz ilkinin ele alma yoluna gideceğiz; zira felsefi eleştirinin felsefe ile eleştiri arasında kurulan özdeşliğin ürünü olduğunu savlamaktayız.

Alburey Castell'in deyişiyle felsefeyi bir "eleştiri teorisi olarak" (Castell, 1942, s. 406) ele almak çok da yanlış olmayacaktır. Castell'in felsefeyi bir eleştiri teorisi saymasının gerekçesi, büyük ölçüde eleştirinin yargılama yapmayı içermesiyle ilgilidir. Felsefi bir görüşün yargılanması, o görüşün dayanaklarıyla birlikte savlarının doğru olup olmadığının sorgulanması anlamına gelir. Filozofun bir görüşü irdelerken kendisinin de sonuçta bir başka görüşü içeren bir metin ortaya çıkarması kaçınılmazdır. O nedenle ele alınan metne özgü eleştirilerle yetinmektense olası en geniş ölçekli metin yığınının dair bir perspektif oluşturmak gerekli olur. Böylece filozof bir metni ya da görüşü eleştirmekle kalmaz, başka bağlamlarda da iş görecektir bir eleştiri teorisi inşa etmeye girişir. Hemen hemen tüm büyük filozofların felsefeleri bu açıdan aynı zamanda birer eleştiri teorisi'dirler. Felsefenin tanımı ya da başlangıcı olup olmadığıyla uğraşmaktansa felsefi sistemlerde varlığı aşikar olan bu "eleştiri"nin nasıl temellendirildiğini çözümlenmek, felsefeyi anlamada daha verimli bir yol olacaktır.

Ele alınan görüşün derinliksiz ve basit sayılması, o görüşü kusurlu ya da tutarsız gösterirken, içindeki savların birbirleriyle uyumlu olduğu teoriler ise tüm övgüyü hak eder. Felsefi eleştiri bu yönüyle sanat kuramlarında rastlanan eleştirileri andırır. Beğeni konusu olan sanat yapıtlarının hangi ölçütlerle olumlandığı ya da olumsuzlandığının belirlenmesi eleştirmenlerin birincil görevi olur. Açıkçası hem filozof hem de sanat eleştirmenleri hangi ölçüt ya da ilkelere başvurarak yapıtları irdediklerini izleyicilerine göstermek durumundadırlar. Zira eleştirinin kabul görmesi, eleştirel görüşün temellerinin sağlam ve tutarlı olduğu durumlarda olanaklıdır. Felsefi eleştirinin yaygın olarak ele aldığı konunun ön planda oluşu ve okurların çoklukla eleştirinin dayandığı ilkelerden ziyade onun nesnesine odaklanıyor oluşu, felsefi eleştirinin dayandığı ilkelerin muğlak olduğu yanlıgısını beslemektedir. Bu çalışma, felsefi eleştirinin ilkelerinin sanıldığı kadar muğlak olmadığını göstermek amacını taşımaktadır.

Bu ilkeler, sürekli olarak kullanılsalar da nadiren açık bir şekilde ifade edilirler. Bunlar, filozofun eleştirel saldırılarının gizli silahlarıdır ve hatta filozof bunlara sahip olduğunun farkında bile olmayabilir. Açıkçası ilkelerin anlaşılmasının zorluğu, filozofu onları açık hale getirme yükümlülüğünü kaçınılmaz kılar.

Ledger Wood'un savı,

... eleştirinin kendisine göre ilerlediği norm veya standartların sayıca az olduğu ve kesin formülasyona izin verdiği yönünde olacaktır. Felsefi argümanların ve karşı argümanların mantığı şaşkıncı derecede basittir. Filozofun repertuarında sınırlı sayıda argüman modeli veya türü vardır ve bunlar, değişen bağlamlarda ve uygulamalarda sonsuz bir şekilde tekrarlanır. (Wood, 1936, s. 161-162)

Bu bakımdan ilk dikkat çekici uslamlama tekniği, felsefi savın barındırdığı iç çelişkiyi açığa çıkarmaktır. Böylelikle iç çelişki barındıran bir görüşün savunulamaz olduğu, yani kendi kendini çürüttüğü gösterilmiş olur. İç çelişkinin yol açtığı eleştirinin felsefe tarihindeki en bilinen örneğine kuşkuçulara yönelik eleştiride rastlanır. Hiçbir şeyin bilinemeyeceğini öne süren kuşkuçunun en azından bu savını bilmek zorunda kalışı onu çelişki içinde bırakır. O halde felsefi eleştirinin konusu farklılık gösterse de ilk başvuru ilke, ele alınan görüşte iç çelişki olup olmadığıdır. Ne var ki, sırf iç çelişkinin olup olmadığına dayanan eleştirinin yıkıcılığı herhangi bir ilerlemeye olanak tanımayacak, adeta bir nihilizm bataklığına saplanmaya neden olacaktır. Mario Bunge genel olarak sosyal bilimlerde rastlanan bu yıkıcı eleştiri türünü şöyle betimler:

Bilimsel çevrelerde eleştirilerin çoğu yapıcı, hümanist çevrelerde ise yıkıcıdır. Aslında bilim insanları, çalışmalarını yayına sunmadan önce onların yorum ve önerilerini almayı umarak taslaklarını meslektaşları ve öğrencileri arasında dağıtırlar. Buna karşılık, filozoflar ve siyasi düşünürler, *ad hominem* argümanlardan ve hatta hakaretten kaçınmadan rakiplerine saldırır. (Bunge, 2020, s. 161)

Bunge'ye göre bu farklılığın nedeni, bilim insanlarının gerçeğin peşinde olmasına karşılık, çoğu sosyal bilimcinin haçlı seferine çıkarcasına soylu idealler uğruna mücadeleye tutuşmasıdır. Sözelimi, Einstein'ın deneysel fizik alanındaki çalışmalarına saygı duyduğu ve övdüğü Ernst Mach'ın öznelci felsefesine yönelik eleştirisi, yapıcı eleştirinin örneğidir. Öte yandan Bunge, Lenin'in "burjuvazinin uşakları" olarak adlandırdığı döneminin idealist fizikçilerine yönelik eleştirisinde onların hedeflerine saygı duymadığını tespit ederek yıkıcı eleştiriye örnek olarak anar. (Bunge, 2020, s. 161-162)

Sonuçta, Bunge açısından;

Yıkıcı eleştiri bazen gerekli olur ama yeni fikirler doğurmaz ve avcılık içgüdümüzü tatmin eder, ancak yaratıcı ve barışçıl işbirliği ihtiyacımızı karşılamaz. Bilimin, teknolojinin ve beşeri bilimlerin ilerlemesi buluşu ve yapıcı eleştiriye, yani eleştirinin siyasi iktidarın değil, ilerlemenin hizmetinde olmasını gerektirir. (Bunge, 2020, s. 164)

Bunge, ilerlemenin hizmetinde gördüğü olumlu eleştirinin siyasal iktidarın hizmetine girdiğinde yıkıcılaştığını doğru bir biçimde tespit etse de felsefeciler dahil tüm sosyal bilimcilerin kendilerini siyasal iktidarın hizmetinde olmaktan neyin alıkoyacağı belli değildir. Bu noktada felsefi eleştirinin ilkelerine birtakım normların eşlik etmesi gerektiği ortaya çıkmaktadır. Normların düşünsel, ahlaki ya da siyasal nitelikler

barındırması bir yana çağlar boyunca değişmeleri, onların ne oranda güvenilir olacağı sorusunu doğurmaktadır. Sırf iç çelişkinin arandığı felsefi eleştiri türünün yıkıcılığına karşılık normlara bağlı bir eleştiri anlayışının dogmatizme yol açacağı aşikardır. Filozofun kendini bağlı saydığı normun geçerli ya da doğru olduğu aşama söz konusu normun uygulandığı durumla sınırlıdır. Normların kendilerine değişmez ve insanlardan bağımsız varlıkları gibi bakmak doğru olmayacaktır. Bir bakıma satranç oynayan kişinin sadece kuralları uygulamakla kalmayıp o kurallarla rakibini yenmeyi amaçlayan taktikleri geliştirmesinde olduğu gibi, filozofun da eleştirisinde sırf mantıksal çelişkiler aramasının yetersiz olduğu, ortaya koyacağı eleştirinin ancak normlarla olumlu bir nitelik kazanacağı görülecektir.

Bunge'nin aksine Nicholas Rescher göre;

[t]emel fikir, yapıcı eleştiridir yani zayıflıkları tespit etmek ve bunların üstesinden gelmek ve onlarla yüzleşmek için itiraz gerekçelerini belirlemek. Ve amacı; ele aldığı nesnenin estetik niteliklerini aydınlatmak olan (ya da olması gereken) "edebi eleştiri"den farklı olarak, bu felsefi eleştiri onun savunulabilirliğini sağlamayı amaçlamaktadır. Bu temelde felsefi eleştiri, olumsuzluk uğruna hata bulma meselesi olmaz; bir pozisyonun itibar ve iddialarının değerini ortaya koyma eksikliğinin yapıcı bir aracı haline gelir. Dolayısıyla yapıcı eleştiri felsefi problemlerin akılcı bir şekilde araştırılmasında çok önemli bir araç ve dolayısıyla bir sunumun geliştirilmesinde bir işbirliği tarzıdır. (Rescher, 2019, s.274-275)

Rescher'in bu tutumu felsefi eleştiriye, filozofun kendi görüşlerini savunması olarak ele alır; Kant'ın eleştirel felsefesinin model sayılabileceği bu yorumda da normların varlığından söz etmek gerekecektir. En azından Kant'ın kendi felsefesi, bu normların rolünü ve felsefe yapmayı nasıl belirleyebildiğini çözümlene yoluna gitmiştir. O halde biçimsel mantığın yasaları filozof için vazgeçilmez olsa da, bunların tek başına yeterli olduğu düşünülmesi yanıltıcı olacaktır. Normları herhangi bir oyunun kurallarına benzetmek olanaklıdır. Eğer oyunu oynamak istiyorsak, oyunun kurallarını kabul etmek zorundayız. Oyunu oynamayan bir kimse için kurallara uymak zorunluluğu elbette yoktur. Düşündüğümüz sürece uslamamamızın başvuracağı normlar mutlaka olacaktır. Felsefi bir eleştirinin geçerliliği, bu usamlama normlarının ilgili tarafların ortak değerleri olduğunda sınanabilir. Tarafların herhangi bir normu tanımadığı durumda ise, hiçbir tartışma ya da diyalog gerçekleşmeyecektir. Şu halde felsefi eleştirilerin üzerinde yükseldiği düşünsel normlar ve yasalardan söz etmek durumundayız.

2. Felsefi Eleştirinin İlkeleri

Wood, felsefi eleştirinin en yaygın olarak kabul edilen normlarının hangileri olduğunu sorarken bu soruyu yanıtlamanın tek yolunun eleştirinin gerçek örneklerini incelemek ve onlardan yol gösterici ilkeler çıkarmak olduğunu öne sürer. Ona göre felsefi eleştiri üç ilkeye dayanır: (1) Tutarlılık İlkesi; (2) Uygunluk İlkesi; ve (3) Yeterlilik İlkesi (Wood, 1936, s. 166).

2.1. Tutarlılık ilkesi

Bir felsefi sistem kendi içinde tutarlı olmalıdır; başka bir deyişle birbiriyle çelişen önermeler bir arada bulunmamalıdır. Eğer bir filozof yazılarının bir sayfasında A'nın B olduğunu; başka bir sayfada ise A'nın B olmadığını öne sürüyorsa, ifadelerinden biri yanlıştır. Çelişkili ifadeler olağan koşullarda bu kadar belirgin, açık seçik değildirler. Öyle olsalardı, pek az filozof çelişkiye düşmüş olurdu. Bir metinde geçen her bir tümce elbette kendi başına belirli anlam ifade edecektir. Felsefi metinlerdeki en zorlu çelişkiler bu tür tümcelerden ziyade tümceler arasında kurulan ilgiden kaynaklanan çelişkilerdir. Açık çelişkileri çürütmek kolaydır; ne var ki, örtük çelişkileri tespit edip çürütmek kolay değildir. Söz gelimi;

A, B'dir. (1)

C, D'dir. (2)

olmak üzere iki önermem olsun. (1) nolu önerme "P, Q'dur." önermesinin doğru olduğunu; (2) nolu önerme ise "P, Q'dur." önermesinin yanlış olduğunu aynı metin içinde savladığı takdirde, örtük bir çelişkiye yol açılmış olacaktır. (s. 167) Elbette hiçbir çelişkinin olmaması, doğrudan o metni kendi başına derinlikli ve değerli bir felsefe metni yapmayacaktır. Felsefi sistemlerin ele aldığı sorunların gereksinim duyduğu içgörünün çelişkiler barındırması, söz konusu içgörünün yokluğundan daha iyi bir durumdur. Söz gelimi geometride Euklides-dışı geometrilerinin aynı anda geçerli olmaları, alışkın olduğumuz tutarlılık ilkesiyle bağdaşmaz görünmektedir. Ancak, farklı geometrilerin aynı anda olanaklı oluşu, temel bilimlerde çığır açıcı olmuştur. Öte yandan felsefi tutarlılığın temelinde hangi gerekçelerin bulunduğunu bilmiyoruz; çünkü olası tüm görüşlerimizi tam da bu ilkeye dayanarak savunuyoruz.

2.2. Uygunluk ilkesi

Yalnızca çelişkinin yokluğu yeterli değildir; aynı zamanda bir felsefe sisteminin önermeleri arasında uygunluk da bulunmalıdır. Sözelimi, "Su 100 santigrat derecede kaynar." önermesi ile "Ankara Türkiye'nin başkentidir." önermesi aynı metin içerisinde tutarlıdır, ama aralarında uygunluk yoktur. Yani birbirleriyle ilgisiz iki önermedirler. Oysa uygunluk ilkesi uyarınca ikisi arasında bir ilgi olması beklenir. Öte yandan birbirleriyle çelişmeler bile önermeler arasında uygunluk bulunacaktır. Felsefi bir yapıta uygunluk ilkesi, söz konusu yapının ne oranda başarılı bir bütünlük oluşturulduğunu tespit etmemize yaramaktadır. Ne var ki, uygunluk taşıyan sistemler mutlaka doğru olmak zorunda değildir.

2.3. Yeterlilik ilkesi

Gerek tutarlılık gerekse uygunluk felsefi bir sistemde biçimsel bir role sahiptirler. Oysa felsefe az ya da çok içinde yaşadığımız dünyaya ilişkin bir düşünmedir de. Felsefenin dünyaya dair çözümlerinin dünyayı olduğu betimlemesi, adeta onun kusursuz bir kopyasını çıkarması olanaksızdır. Bu açık zorluğa rağmen hemen her filozof dünyaya

dair bir şeyler söylemekten geri durmamışlardır. Sonu gelmez çekişmelere yol açsa da bir filozofun düşüncelerine verilen değer, onun hakikati kavradığının ölçülebilmesiyle belirlenir. En azından elimizdeki felsefi metnin yeterliliği, o metnin gerçeğin tutarlı ve uygun bir biçimde yeterli bir betimini verip vermediğiyle ölçülecektir.

3. Sonuç

Çağımız insanı eleştiriyi neredeyse hava kadar, su kadar yaşamsal saymaktadır. Daha iyi bir dünyada yaşama isteği, verili olanlarla yetinmemeyi, gelenekleri, yerleşik değerleri sorgulamayı da beraberinde getirmektedir. Bilimlerde sıklıkla karşılaşılan yapıcı ya da olumlu eleştiri, başta felsefe olmak üzere sosyal bilimlerde yıkıcı bir niteliğe bürünmektedir. Felsefi eleştirinin yıkıcılığının nihilizmle sonuçlanmaması için bu eleştiri türünün de yapıcı bir nitelikle donatılması gerekir. Bu çalışmada felsefi eleştirinin normları olabileceği öne sürülmüş; bu normlardan en bilinen ve kabul gören üç ilke tespit edilmiş ve bu ilkelerin felsefi eleştirinin temellendirilmesinde oynadıkları rol gösterilmiştir.

Modern felsefede temel bilimlerde elde edilen başarılarla benzer ölçekte bir başarı elde edilememiş olması, bir kısım filozof için büyük bir sorundur; ama bu büyük sorunun tüm yıkıcı sonuçlarıyla boğuşan filozofların eleştiri yapma eğiliminde kendisini gösteren olumlu bir yanı da vardır. İnsanların sürdürmeye alışkın olduğu eylemleri, kararları, tercihleri filozofun keskin eleştiri süzgecinden geçtiğinde doğru, güzel ya da haklı sayılabilir. Böylelikle, siyasal iktidarların hizmetinde olmak yerine, felsefenin de tıpkı bilimler gibi gerçeğin peşinden gidebileceği olasılığı doğmaktadır. Filozofun yerleşik değerleri, yaygın kabul görmüş fikirleri sorgulaması elbette rahatsız edici olacaktır. Köklü ve sistematik bir itiraz şekli olarak anlaşılabilir felsefi eleştirinin sanki filozofun huysuz kişiliğinin bir sonucu gibi görülmesi yaygın görülen bir hatadır. Felsefi eleştirinin yukarıda anılan ilkelere uygun olarak yürütülen bir düşünme biçimi olduğunun ihmal edilmesiyle oluşan zihinsel resim, bu hatalı yaklaşımın beslendiği en önemli kaynaktır.

KAYNAKÇA

Bunge, M. (2020). Criticism: Destructive and Constructive. *Metascience: Scientific General Discourse*, 1, 161-164.

Castell, A. (1942). Philosophy as Theory of Criticism. *The Philosophical Review*, 51(4), 405. <https://doi.org/10.2307/2181121>

Hintikka, J. (1969). Epistemic Logic and the Methods of Philosophical Analysis. içinde J. Hintikka, *Models for Modalities* (ss. 3-19). Springer Netherlands. https://doi.org/10.1007/978-94-010-1711-4_1

Kubok, D. (2017). Critical Thinking and Philosophical Criticism – an Outline of the Problem. içinde D. Kubok (Ed.), *Thinking Critically: What Does It Mean?* (ss. 1-10). De Gruyter. <https://doi.org/10.1515/9783110567472-001>

Rescher, N. (2019). Philosophical Criticism. içinde G. Franco (Ed.), *Begegnungen mit Hans Albert* (ss. 273-275). Springer Fachmedien Wiesbaden. https://doi.org/10.1007/978-3-658-22690-9_57

Wood, L. (1936). The Principles of Philosophical Criticism. *Monist*, 46(2), 161-174. <https://doi.org/10.5840/monist19364629>